

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНУ: ІНВЕСТИЦІЙНА СКЛАДОВА

Глобалізаційні процеси загострюють необхідність реалізації стратегії розвитку регіону, яка б забезпечила: якісну зміну структури виробництва та експорту в напрямі зростання ваги більш технологічних та конкурентоспроможних продуктів; інноваційно-інвестиційний розвиток промисловості регіону для забезпечення його конкурентоспроможності; максимально ефективного та комплексного використання усіх наявних ресурсів і потенціалів регіону.

Найбільш обґрунтованою та доступною в реалізації моделлю стратегічного розвитку Донецького регіону сьогодні є розвиток тих галузей, в яких регіон має певні конкурентні переваги, й інноваційна активізація в усіх сферах економіки. Таким чином, формування системи інвестиційного забезпечення стратегічного розвитку, яка б змусила ринкові процеси діяти у напрямі розвитку пріоритетних галузей та інноваційної активізації всієї економічної системи регіону, є надзвичайно актуальним питанням, що й зумовило вибір теми дослідження.

Метою даної статті є визначення основних особливостей інвестиційного забезпечення розвитку регіону.

Останнім часом проблема інвестування стратегічного розвитку порушувалась у працях багатьох вітчизняних науковців, таких як М. Бутко, А. Гайдуцький, С. Козлов, В. Матвієнко І. Сазонець, О. Ястремська.

Однак деякі автори ототожнюють дане питання із проблемою притягнення іноземних інвестицій. Такий підхід є не лише некоректним, а й несе в собі певні загрози, які буде розглянуто далі. Інвестиційне забезпечення стратегії розвитку регіону включає пошук як зовнішніх, так і внутрішніх джерел; аналіз проблем та факторів, які перешкоджають ефективній реалізації напрямів розвитку регіону.

Для інвестиційного забезпечення стратегічного розвитку слід розглядати та залучати усі можливі джерела, а саме: іноземні; внутрішні інвестиційні джерела підприємств; заощадження населення (прямо та через фінансові установи); міжгалузевий рух капіталу та ін. Розглянемо основні напрями формування ефективної політики із залучення та використання усіх наведених видів інвестицій.

Інвестиційний інтерес до досліджуваного регіону з боку іноземного приватного капіталу обумовлений низкою досить суперечливих факторів. Відсутність зараз (у більшості галузей) ефективної конкуренції серед вітчизняних виробників, кваліфікована й дешева робоча сила, відносно недорогий і ємний ринок сировини, неосяжний споживчий ринок і можливість одержання значно більш високої норми прибутку порівняно з розвиненими країнами – от що робить українську економіку особливо

привабливою для іноземних підприємців. Прямий зв'язок між потребою держави у капіталі та відсотком прибутку на вкладений капітал було доведено ще класиками політекономії. Норма відсотка на ринку довгострокового капіталу залежить від попиту та пропозиції на короткостроковий позиковий капітал. Якщо норма відсотка по короткостроковому капіталу вище, ніж закордоном, то це означає, що у країні існує дефіцит короткострокових фінансових ресурсів і слід збільшити їх чистий приплив у країну.

У сучасних умовах інвестори віддають перевагу тим сферам, де вони можуть отримати найбільший прибуток у короткостроковій перспективі з мінімальним рівнем ризику. Інвестори застосовують мінімально ризикову стратегію, обираючи такі напрями інвестування:

великі сировинні об'єкти, де прибуток забезпечується виробленим продуктом і вкладення можуть бути підтримані кредитами міжнародних фінансових організацій;

низьковитратні виробництва споживчих товарів і послуг, які гарантують при відносно незначних інвестиціях швидкий економічний ефект; підприємства, які є інтернаціональною виробничою ланкою, бо, зазвичай, вони характеризуються незалежністю від можливої нестабільної ситуації в країні.

Близько 30% усіх інвестицій, що надійшли для реалізації інвестиційних проектів у Донецькій області, припадає на металургію, по 16% – на вугільну і харчову промисловість. Невідповідність галузевої структури інвестицій у Донецькій області стратегічним напрямом її розвитку є важливою проблемою, яка свідчить не лише про недостатність стимулювання залучення інвестицій, а й необхідність формування умов для спря-

мування інвестиційних потоків саме у пріоритетні галузі. На жаль, створення СЕЗ та ТПР за регіональним, а не галузевим принципом, обумовило лише зростання обсягів, а не якості інвестицій.

Європейські компанії лідирують у галузях, пов'язаних із машинобудуванням. Багато великих німецьких концернів розташувалося на території колишнього СРСР ще до перебудови і зараз продовжує створювати спільні компанії. Гарні перспективи обіцяє діяльність зарубіжних вкладників капіталу в телекомунікаційному секторі, що являє собою величезне поле діяльності.

За оцінками спеціалістів Світового Банку, основним факторами, які формували у 2005 р. державну політику України відносно зовнішнього інвестування, були [2, 33-35]: передвибірчі настрої; фіскальна орієнтація економічної програми розвитку. Значні пенсійні виплати (на рівні 16% від ВВП) було успадковано від попереднього уряду. Додаткові соціальні зобов'язання, взяті на себе урядом, сприяли подальшому зростанню бюджетних витрат у 2005 р.; відсутність системних стратегічних програмних реформ.

Аналіз свідчить, що негативні тенденції в інвестиційній сфері обумовлені такими чинниками:

підвищенням ризиковості інвестування через невважені політичні спекуляції щодо перегляду результатів приватизації держмайна та поширення процесів судового розгляду минулих приватизаційних справ;

зміною структури розподілу фінансового результату українських підприємств на користь поточного споживання. Якщо у 2004 р. загалом у промисловості інвестиції в основний капітал становили 93,9% доходів прибуткових підприємств до оподаткування, то у першому півріччі 2005 р. цей показник зменшився до

77,7%;

різкою зміною умов оподаткування та порушення державою низки зобов'язань щодо галузевих програм розвитку та політики із СЕЗ та ТПР, що обумовило погіршення інвестиційного клімату в країні через зростання інституційних ризиків. Також негативними для інвестування чинниками стали додаткові обмеження щодо врахування витрат, пов'язаних із ремонтом основних засобів, для включення їх до собівартості продукції; упровадження стягнення ПДВ із капіталовкладень;

зменшення інвестиційної складової бюджетних видатків. Усього, за оцінками Кабінету Міністрів України, бюджетні капіталовкладення було скорочено приблизно на 4 млрд. грн. Фактично за січень-серпень 2005 р. частка капітальних видатків становила 8,5% видатків бюджету проти 18,4% у 2004 р., а частка коштів державного і місцевих бюджетів у капітальних інвестиціях склала за 9 місяців 2005 р. 9,5% порівняно з 15,5% у 2004 р.;

відсутністю належного перетворення на інвестиційні ресурси приросту заощаджень населення (із 1,3% ВВП у січні-липні 2004 р. до 7% за відповідний період 2005 р.) через нерозвиненість фінансових ринків, що обумовило їх спрямування насамперед на споживчі ринки;

різким підвищенням вилучення чистого прибутку державних підприємств, а також включенням до доходів бюджету коштів від погашення заборгованості по дивідендах на державні частки, нарахованих упродовж 1999-2003 рр., що суттєво знизило інвестиційну спроможність підприємств держсектору економіки.

На владному рівні сьогодні значні надії щодо збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій (ПІІ) покладаються на вступ України до СОТ. За офіційним

сайтом Міністерства економіки України, маємо прогноз, що в результаті вступу України до СОТ щорічний обсяг ПІІ становитиме 4-5 млрд. дол. Такі висновки спеціалісти міністерства роблять на основі положень Угоди, пов'язаної з торгівлею інвестиціями (TRiMs). Документ розроблено таким чином, щоб гарантувати рівні умови для вітчизняних і зарубіжних компаній на території будь-якої держави. За твердженням відомого фінансиста Дж. Сороса, ці угоди мають «сильний крен» на користь міжнародних інвесторів і багатонаціональних корпорацій. Якщо ж інвестиційний клімат сподобається іноземним інвесторам, то вони можуть змінити вектор своєї діяльності, наприклад, на східноєвропейському плацдармі.

Однак не варто нехтувати тими загрозами національній економічній безпеці, які несуть у собі іноземні інвестиції при лібералізації інвестиційного ринку та підписанні Угоди TRiMs, що є передумовою вступу до СОТ:

1) втрата державою інструментів управління економічним розвитком регіону (та країни в цілому), що є критичним у стратегічній перспективі;

2) нехтування великим інвестиційним капіталом питаннями соціального та екологічного характеру;

3) загроза закріплення сировинної спрямованості більшості підприємств регіону у світовому розподілі праці;

4) використання іноземним капіталом потенціалу підприємств регіону для розвитку підприємств, а отже, і економік інших держав;

5) спрямування розвитку підприємств регіону не у напрямі підвищення ефективності економічної системи України, а у напрямі максимально повного забезпечення потреб іноземних корпорацій-інвесторів;

6) витіснення з ринку вітчизняних підприємств, діяльність яких заважає функціонуванню іноземних корпорацій-

інвесторів, із порушенням антимонопольного законодавства та ін.

Розглянемо негативні явища, які несе у собі імпорт іноземних інвестицій:

освоєння інвестицій спричиняє вивіз капіталу транснаціональними корпораціями. При цьому має місце репатріація прибутків;

іноземний капітал використовує внутрішні ресурси для своїх потреб. Це спричиняє негативний вплив на місцеві підприємства, оскільки законодавство країни надає іноземному капіталу більш вигідні правові умови, ніж вітчизняному. Підприємства часто використовують прямі інвестиції з метою ухилення від сплати податків. Цьому сприяє податкове законодавство країни-одержувача інвестицій, якщо в ньому не передбачено заходів запобігання цим процесам;

технології, які надаються країнами-інвесторами, зазвичай, не є передовими та сучасними;

має місце відплив інтелектуального кадрового потенціалу. Цьому сприяє різниця в оплаті праці в різних країнах, отже, деяка частина провідних спеціалістів і науковців переїжджає у країни з більш високим рівнем оплати праці;

іноземні компанії сприяють експорту своєї продукції та негативно впливають на аналогічний імпорт конкурентів;

у практиці зустрічаються випадки корупції, підкupu місцевої влади іноземними інвесторами.

Однак слід визнати, що регіональні потреби у прямих капіталовкладеннях значно перевищують існуючу на вітчизняному фінансовому ринку інвестиційну пропозицію. Щоб одержати ці кошти, Донецькій області доведеться конкурувати на досить вузькому сегменті ринку прямих капіталовкладень із промисловими регіонами країн, що мають більш сприятливий інвестиційний клімат.

Варто зауважити, що більшість іноземних експертів саме стабільність виділяють вирішальним фактором інвестиційної привабливості країни [3, 24].

Законодавство цікавить інвесторів як загальноправове середовище держави. У даний час можна спостерігати певну активізацію прийняття підзаконних актів, направлених на стимулювання інвестиційної діяльності. Серед них можна відзначити: затверджену Програму розвитку інвестиційної діяльності на 2002-2010 роки (постанова Кабміну від 28.12.2001 р. № 1801), схвалений план заходів щодо виконання цієї Програми (розпорядження Кабміну від 09.08.2002 р. № 440-р) та програму «Інвестиційний імідж України» (розпорядження Кабміну від 17.08.2002 р. № 477-р). До того ж створено Координаційну групу з активізації інвестиційної діяльності (постанова Кабміну від 24.10.2002 р. № 1568).

Але й сьогодні інвестори звертають увагу на певну нестабільність українського законодавства, пов'язану з непрогнозованими змінами до чинних законів. У 2002 р. інвестиційне законодавство було стабільним, бо парламент не займався законотворчою діяльністю із цих питань. Як наслідок, уже у 2003 р. можна було спостерігати приріст прямих та портфельних іноземних інвестицій, який сягнув майже 28%.

Відповідно до оцінок експертів Світового Банку для поліпшення інвестиційного клімату в державі необхідно скасувати або змінити більш ніж 3600 законодавчих актів [2, 33-35].

Отже, доцільно припустити, що значно більш доступними та надійними джерелами інвестиційних ресурсів для стратегічного розвитку регіону є внутрішні джерела. На користь цього твердження свідчить і той вагомий аргумент, що за умови залучення внутрішніх інвестиційних ресурсів той

прибуток, заради отримання якого іноземні інвестори вкладають свій капітал, не вивозитиметься з регіону, а залишатиметься в ньому у вигляді доходів населення та у різних формах реінвестуватиметься, зростаючи у геометричній прогресії. Тому для стимулювання інвестування у розвиток пріоритетних галузей слід перш за все розробити ряд заходів, спрямованих на максимальну активізацію внутрішнього інвестування.

До внутрішніх джерел інвестицій підприємства належать амортизаційні відрахування, які мають формуватись на економічно обґрунтованих засадах і використовуватись виключно на відтворення. На сьогодні це важливе джерело капітальних вкладень через недосконалу амортизаційну політику замість того, щоб поповнювати фінансові ресурси підприємств, спрямовується на фінансування оборотного капіталу та поточних потреб. виправити ситуацію можливо за рахунок податкових пільг, істотного збільшення норм амортизації, розширення сфери застосування прискореної амортизації (відповідно до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» прискорена амортизація застосовується тільки до основних фондів третьої групи, що придбані після 1 червня 1997 р., на підприємствах, які не займають монопольного положення на ринку і ціни на продукцію яких не регулюються державою).

Необхідно подолати таку негативну тенденцію, коли основні засоби зношуються швидше, ніж податкова амортизація переносить вартість об'єкта основних засобів на готову продукцію. Частішають випадки, коли підприємство припиняє оновлювати технології, оскільки амортизаційна політика стає головною вадою для цього процесу.

У зв'язку з цим необхідним є внесення змін до податкового законодавства: усунення дискримінації

щодо амортизації основних засобів, які були виготовлені до 1 січня 2004 р., а також обмеження щодо віднесення коштів, що спрямовуються на ремонт об'єктів першої групи основних засобів, до валових витрат лише у розмірі 10% вартості об'єкта.

Не варто забувати і про таке вагоме джерело інвестиційних ресурсів, як заощадження населення.

Збільшення частки соціальних трансфертів у 2005 р. позитивно вплинуло на динаміку заощаджень населення. Так, у другому кварталі 2005 р. частка заощаджень у загальних витратах становила 9,3 %. У 2003-2004 рр. цей показник не перевищував 1,8%. Збільшення частки заощаджень має місце наприкінці року, однак високі доходи стимулювали зростання заощаджень уже на початку 2005 р. При цьому слід звернути увагу на те, що порівняно високі темпи інфляції не стримували зростання рівня заощаджень. Негативний вплив таких тенденцій полягає у тому, що зростання заощаджень не трансформується в інвестиції.

Вагомою причиною низького рівня участі населення в інвестиційному процесі є незначні обсяги вільних коштів (заощаджень) населення через низький рівень доходів. Також рівень довіри населення до фінансових установ є досить незначним.

Установлення податкових пільг у пріоритетних галузях у сукупності з рядом інших розроблених заходів має сприяти міжгалузевому перепливу капіталу в регіоні. Саме у цьому міжгалузевому перепливі капіталу і вбачається основне джерело інвестицій у розвиток регіону. Передбачається, що основними інвесторами стануть підприємства традиційних експортоорієнтованих галузей (металургія, хімічна промисловість тощо). Для зростання ж обсягів інвестиційних ресурсів слід реалізувати ряд заходів для стимулювання експорту.

Домінантними задачами в галузі фінансового сприяння експорту є:

надання державою гарантійних зобов'язань щодо кредитних ресурсів, які залучаються уповноваженими банками для забезпечення обіговими коштами виробництва й організацій, орієнтованих на експорт своєї продукції;

надання державних гарантійних зобов'язань і страхування експортних кредитів від комерційних і політичних ризиків для забезпечення захисту експортерів.

Одним з найважливіших напрямів підтримки експорту, особливо товарів із високим ступенем обробки, є використання важелів податкового регулювання. У зв'язку з цим у процесі удосконалення діючої податкової системи України в напрямі посилення її стимулюючого впливу на вітчизняних виробників доцільно вивчити й апробувати можливі форми податкового заохочення експортерів, такі як:

скасування ПДВ на вироби, що виготовляються за ліцензіями як для зовнішнього, так і внутрішнього ринків. Без цього, як правило, ліцензійна продукція машинобудування не стане конкурентоспроможною (порівняно з витратами виробництва в ліцензіара українське підприємство-ліцензіат несе додаткові витрати зі сплати ПДВ і мита на імпорتنі комплектуючі);

розробка комплексу заходів для зниження непрямого оподаткування експорту послуг і приведення механізму регулювання у відповідність із вимогами СОТ;

звільнення експортерів від сплати податку на рекламу експортних товарів:

зниження розмірів державного митного збору при розгляданні в арбітражних судах позовів, пов'язаних із виробництвом і наступним експортом товарів і послуг.

Очікуване приєднання України до СОТ буде сприяти створенню умов передбачуваності доступу вітчизняної

продукції на зовнішні ринки, усуненню торговельної дискримінації та застосуванню загальноприйнятої правової бази для захисту інтересів українських експортерів за рубежем. Торговельні представництва України мають різко активізувати свою роботу в напрямі моніторингу поточної ринкової кон'юнктури щодо українських експортних товарів на зовнішніх ринках для запобігання ускладненням торгово-політичного характеру. У випадках виникнення загрози застосування країнами-імпортерами захисних заходів вони повинні надавати посередницькі послуги і прямо брати участь у подоланні конфліктної ситуації з мінімальними втратами, використовувати дипломатичні канали для захисту інтересів українських експортерів у випадку їх дискримінації.

Реалізація розроблених заходів дозволить збільшити обсяги експорту з регіону, підвищити ефективність експортної діяльності підприємств, збільшити обсяги внутрішніх інвестиційних ресурсів регіону. А до тих заходів, що підвищують інвестиційну привабливість пріоритетних галузей, варто додати заходи, які стимулюватимуть підприємства традиційних експортоорієнтованих галузей інвестувати туди свої зростаючі прибутки. Таким заходом може стати внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» стосовно дозволу віднесення усіх форм інвестицій у підприємства, що мають статус ППГР, на валові витрати.

Висновки. Таким чином, розроблені заходи зі стимулювання інвестування у пріоритетні галузі регіону відповідають принципам захисту економічних інтересів регіону (особливо відносно загроз, пов'язаних з іноземними інвестиціями), системності (охоплюють усі інвестиційні джерела та розглядають їх розвиток у взаємозв'язку) і ринковим законам (в аспекті вільного ринкового перепливу капіталу між галузями).

Література

1. Козлов С. Інвестиційна парадигма української економіки, або як звабити капітал // Юрид. газ. – 2004. – № 20 (32). – С. 13-15.

2. Akimova I. Investment Climate in Ukraine in the First Half of 2005: Reasons

for Concern // Beyond Transition: The Newsletter About Reforming Economies. – 2005. – Vol. 16, № 3. – July-September 2005. – P. 33-35.

3. Jorge E. Intriago. Ukraine – Investment Potential // Business Times Journal. – 2005. – № 26 (21). – P. 24.